

Ko trčita tradicija in detradicionalizacija: analiza seksualnosti in z njo povezanih čustev v dramskem besedilu *Bele rakete lete na Amsterdam* Vitomila Zupana

DOI: 10.4312/Obdobja.44.245-252

Pavel Ocepek, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana; pavel.ocepek@ff.uni-lj.si

Vitomil Zupan v dramskem besedilu *Bele rakete lete na Amsterdam* tematizira družbene procese, ki v začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja pretresajo tradicionalne načine življenja, predvsem partnerske in seksualne. V prispevku se z literarno interpretacijo in sociološko ter literarnovedno analizo osredotočamo na seksualnost in z njo povezana čustva. Ugotavljamo, da sintezo vseh ravni konflikta v dramskem besedilu predstavlja trk med tradicijo in detradicionalizacijo, ki ga dramatik ob asistenci čustev (strah, sram, gnus, neugodje idr.) in čustvenih stanj (afekti: groza, panika) ubeseduje z družbenimi pričakovanji (družinsko življenje, zakonska zveza) in osebnimi željami vsake dramske osebe (individualizacija seksualnosti in liberalizacija seksualne želje).

Bele rakete lete na Amsterdam, seksualnost, čustva, družbene spremembe, restriktivna in permissivna seksualna kultura

In his play *Bele rakete lete na Amsterdam* (White Rockets Fly toward Amsterdam), Vitomil Zupan thematizes the social processes that shake up traditional ways of life, especially those of partnership and sex, at the beginning of the 1970s. This article focuses on sexuality and the emotions associated with it through literary interpretation and sociological and literary analysis. It concludes that the synthesis of all levels of conflict in the dramatic text is represented by the clash between tradition and detraditionalization, which the playwright, assisted by emotions (fear, shame, disgust, discomfort, etc.) and emotional states (affects: horror and panic), formulates in terms of social expectations (family life and marriage) and the personal desires of each character (individualization of sexuality and liberalization of sexual desire).

Bele rakete lete na Amsterdam (White Rockets Fly toward Amsterdam), sexuality, emotions, social changes, restrictive and permissive sexual culture

1 Uvod

V novejših raziskavah slovenski raziskovalci (Borovnik 2005; Pezdirc Bartol 2015, 2021; Lukan 2019; idr.) izpostavljajo tematsko, slogovno in formalno raznolikost dramske pisave Vitomila Zupana (1914–1987). Pezdirc Bartol (2021: 90) ugotavlja, da Zupana prvenstveno zanima, »kaj je bistvo človeka, kaj je na dnu, odkrivanje različnih plasti oziroma silnic znotraj človeka samega, ambivalentnost, ki se skriva v človeku«. Lukan (2019: 37) pa poudari seksualnost kot eno temeljnih silnic Zupanovih dramskih oseb:

Alojzija Zupan Sosič (ur.): *Čustva in slovenska književnost*.
Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2025 (zbirka Obdobja, 44)
ISSN: 1408-211X, e-ISSN: 2784-7152
ISBN 978-961-297-712-2, 978-961-297-709-2 (PDF)

Zupanov (literarni, dramski) človek je neoprijemljiva zmes volje in kontingence in je kot tak v neposredni zvezi z njegovimi psihološkimi raziskavami. Človek se nenehno razgalja, nastopa v svetu kot mesena kreature, od katere je koža kot »preobleka« že zdavnaj odpadla. Najmočneje se človek razgalja v spolnosti. [...] Spolnost je za Zupana možnost eksplozije potlačenega, ki po eni strani sicer res omogoča razmah nerazvitih in neizkoriščenih potencialov, vendar pa po drugi strani človeka približa njegovi kaotični naravi, v kateri dominirajo razdiralne sile.

Seksualnost¹ je kot kulturna in družbenozgodovinska konstrukcija ena od dejavnosti v življenju človeka oz. je integralna značilnost vsakega človeka in kot tako jo dramatik ubesedujejo ob prikazu medčloveških odnosov v dramski obliki. Kimmel in Plante (2004: 11–12) pišeta, da seksualno vedénje nastaja podobno kot druga vedénja. Pridobimo ga v procesu bivanja in je sestavljeno iz človeške interakcije, presoje in izvedbe v specifičnem kulturnem in zgodovinskem svetu. Ljudje smo seksualna bitja in razmišljamo o svoji seksualnosti, naša seksualnost je produkt interakcij z drugimi in je tudi biološka potreba po reprodukciji. V življenju gledamo na seksualnost dvojno, dodaja Plante (2006: 45–46), tako osebno kot družbeno. Naš pogled se oblikuje v skladu s kulturnimi prepričanji in družbeno osnovanimi praksami in politikami. Ker se izraz *seksualnost* nanaša na celotno osebnost in ne odraža samo človeške seksualne narave, ampak tudi njegov značaj, vključuje vse tiste vidike človeškega bitja, ki se ukvarjajo z biološkimi, psihološkimi, sociološkimi, duhovnimi in kulturnimi spremenljivkami življenja.

Ena od spremenljivk v življenju so tudi čustva, in sicer kot zapleteni in sestavljeni procesi, ki vključujejo vrsto kognitivnih, fizioloških, izraznih in vedénjskih odzivov. Čustva so predvsem povezana z zunanjim svetom, pri čemer gre za intencionalne pojave, saj, kot pišejo Kompare idr. (2002: 169), »ima vsako čustvo namreč svoj objekt, ki ga povzroči in/ali h kateremu teži«. Ker pa človek ne doživlja čustev ob vseh objektih in dogodkih, čustva nastanejo tedaj, ko je nek objekt zanj posebej pomemben, ko gre za stvari, ki ga osebno zadevajo. Zato čustev, poudarja Smrtnik Vitulić (2004: 10), »ne smemo razumeti samo kot zaporedje ločenih procesov, ampak kot posameznikov celostni odziv v situaciji, ki jo je ocenil kot pomembno«.

V središču pričujočega prispevka² bo tako analiza seksualnosti in z njo povezanih čustev v dramskem besedilu Vitomila Zupana *Bele rakete lete na Amsterdam* (1971).³

1 Že od konca 19. stoletja raziskovalci in teoretiki odgovarjajo na vprašanje, kaj je seksualnost, pri čemer se opredelitev pomena množi in dobiva nove in nove definicije, univerzalna definicija seksualnosti pa ne obstaja, zato je seksualnost treba obravnavati kot večdimenzionalno kategorijo, ki pomembno vpliva na raznotere realizacije in izvrševanje praks. Prakse se nanašajo na norme, ki jih družba v določenem času ter prostoru postavlja z različnimi mehanizmi družbenih struktur in tudi z določenim namenom.

2 Raziskava deloma izhaja iz doktorske disertacije *Seksualnost v slovenski dramatik* (2023), ki je nastala pod mentorstvom red. prof. dr. Mateje Pezdirc Bartol in somentorstvom red. prof. dr. Alojzije Zupan Sosič na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

3 Z dramskim besedilom, napisanim leta 1971, je Zupan 1972 zmagal na anonimnem natečaju treh jugoslovanskih gledališč. V istem letu je bilo besedilo tudi uprizorjeno v vseh treh gledališčih:

Pri obravnavi seksualnosti teoretsko izhodišče tukajšnje analize ožimo na koncept družbenih sprememb pri organiziranosti seksualnosti in z njim povezane identifikacijske elemente seksualnih kultur. Ker se skozi različna zgodovinska obdobja pogledi na seksualnost nenehno preoblikujejo in gradijo, enkrat v prid družine, drugič v prid družbenega razreda, spremembe v družbeni organiziranosti, razumevanju in prakticiranju seksualnosti vodijo k razpadu tradicionalnih življenjskih vzorcev in praks, kar omogoča osvoboditev od togih in vnaprej določenih omejitev, hkrati pa skozi stoletja trajajoča demokratizacija čustev pripomore k oblikovanju novih individualnih življenjskih stilov in situacij (Beck v: Šadl 1997: 174). Teorije o družbenih spremembah pri organiziranosti seksualnosti (Švab 2010; Bernik 2010; Bauman 1999; Beck 2000; Beck, Beck-Gernsheim 2006; idr.) obravnavajo seksualnost v tradicionalnih oz. predmodernih družbah, modernih družbah in družbah pozne moderne, pri čemer je takšna razmejitev v družboslovju problematična. V prispevku upoštevamo družboslovni konsenz (Švab 2010: 66), da je razmejitev med obdobji ohlapna, razlika pa predvsem v tem, da se v modernih družbah ljudje lahko zanašajo na iz predmodernosti podedovano nevprašljivo gotovost tradicije in avtoritete, v družbah pozne moderne pa tega ni več, saj se pojavita izguba smisla ter refleksiven in kritičen odnos do tradicije in avtoritete. Družbene spremembe pri organiziranosti seksualnosti so »neločljivo povezane s spremembami v polju seksualne kulture« (Švab 2010: 66), pri čemer je za opredelitev določene seksualne kulture pomembna identifikacija elementov, ki opredeljujejo poglede na seksualnost, saj v vsaki seksualni kulturi prevladujejo značilni diskurzi in imperativi. Švab (2010: 67) piše, da v restriktivni (dominantni, tradicionalni, patriarhalni) seksualni kulturi prevladuje diskurz moškega seksualnega gona, biološki imperativ in koitalni imperativ in da poseduje tradicionalni pogled na žensko in moško seksualnost oz. »podpira maskulinistični model seksualnosti kot generične seksualnosti«, v permissivni (rezidualni, liberalni) seksualni kulturi pa permissivni diskurz, diskurz recipročnosti in psevdorecipročnosti ter orgazmični imperativ, pri čemer je seksualnost organizirana v polju užitka in je podprta s seksualizacijo javne sfere in seksualno komercializacijo.⁴

Dramsko dogajanje je v besedilu postavljeno v zgodnja sedemdeseta leta prejšnjega stoletja, zato analiza posledično vključuje družbene spremembe pri organiziranosti seksualnosti v obdobju pozne moderne, tj. v času od konca šestdesetih let 20. stoletja do danes. Za družbe pozne moderne je značilna permissivna seksualna kultura, čeprav je še tudi navzoča restriktivna, vendar ne več kot prevladujoča (Švab 2010). Nosilci identifikacijskih elementov, ki v seksualni kulturi opredeljujejo seksualnost, so seksualne identitete (Rahne-Otorepec, Zajc 2016). Za restriktivno in permissivno seksualno kulturo so

v Beogradu, Novem Sadu in Nišu. Sočasnim uprizoritvam se je priključilo tudi Primorsko dramsko gledališče, in sicer v režiji Voja Soldatovića. Besedilo je bilo prvič objavljeno leta 1973 pri založbi Obzorja v zbirki Znamenja, v prispevku pa upoštevamo ponatis v gledališkem listu SNG Drama Ljubljana iz leta 2015.

4 Podrobneje o teoretskih izhodiščih analize, tj. konceptu družbenih sprememb pri organiziranosti seksualnosti v obdobju pozne moderne ter identifikacijskih elementih permissivne in restriktivne seksualne kulture, v Ocepek (2022).

tipične binarne oz. stabilne seksualne identitete, mednje prištevamo heteroseksualnost, homoseksualnost in biseksualnost.

V prispevku bomo z literarno interpretacijo in sociološko ter literarnovedno analizo obravnavali seksualnost in z njo povezana čustva, pri čemer nas bo zanimalo: 1) s katerimi koncepti družbenih sprememb pri organiziranosti seksualnosti v obdobju pozne modernosti in 2) s katerimi identifikacijskimi elementi permissivne in restriktivne seksualne kulture dramatik ubeseduje seksualnost ter 3) s katerimi čustvenimi vidiki in čustvenimi stanji Vitomil Zupan dopolnjuje tematiziranje seksualnosti v dramskem besedilu *Bele rakete lete na Amsterdam*.

2 Analiza in interpretacija seksualnosti in z njo povezanih čustev

V dramskem besedilu *Bele rakete lete na Amsterdam* Zupan v dveh realističnih dejanjih (dramski prostor, čas in dogajanje ostajajo v obeh dejanjih enotni) s tremi dramskimi osebami tematizira stanje (socialistične) družbe v zgodnjih sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Zanimajo ga družbene, socialne in politične premise, pri čemer v ospredje postavlja od kolektiva odmaknjenega posameznika z na fragmente razbito eksistenco, njegovo ujetost v čustvena stanja otopelosti, izpraznjenosti in razočaranja.

Dramsko dogajanje sooblikujejo trije dramski liki: publicist Brumen, njegovo dekle Lela, uradnica v časopisni hiši, in Tonič, varnostnik z bližnjega gradbišča. Vsem trem je skupna poglobljeno orisana psihološka podstat, zakoreninjena v manjvrednostnem kompleksu in mestoma izražena s prezirom. Brumen v podobi boemskega intelektualca, ki se skuša preživljati z vsakovrstnim pisanjem, tudi besedil za popevke (ravnokar piše *Bele rakete lete na Amsterdam*, ki si jo večkrat popeva in se kot lajtmotiv pojavlja skozi celotno dramsko besedilo), in ki obenem svoje pisanje doživlja z raznolikimi čustvenimi stanji: vzhičeno in zmagoslavno, resignirano, manjvredno in licemerno, je včasih potr, neodločen, omahljiv, drugič egoist in narcis. S samoprezirom in vzvišenostjo radikalno prevprašuje meje moralnega, vse s pozicije moči obvezujoče heteronormativnosti, dominantne in hegemonne moškosti, podkrepljene s seksistično retoriko in mestoma mizogino držo.

V vase zagledani moškocentristični drži Brumen k sebi povabi varnostnika z bližnjega gradbišča, in sicer v želji, da bi svoj samotni večer v duhu odprtosti do vseh družbenih slojev zapolnil s preprostim in skromnim proletarcem, nekoč kmetom, vojakom, vojnim ujetnikom Toničem, sicer starejšim, zanemarjenim možakarjem s potlačenimi seksualnimi čustvi in impulzi. Veliko govoričenja, še več popivanja in nekaj komičnih zastranitev, ki so prežeta s čustvi sramu, nelagodja, zadrege in mestoma tudi zavisti pri Toniču in celo prezira pri Brumnju, razkrije prvo raven konflikta v dramskem besedilu, in sicer razsežnost socialnega, družbenega in intelektualnega prepada med njima. Drugo raven konflikta dramatik vzpostavi, ko se jima pridruži Lela, Brumnovo dekle, sprva odločna, samozavestna, radoživa, nekoliko vzvišena, kasneje negotova, prizadeta in ranjena ženska. Partnerski, predvsem pa seksualni odnos med Brumnju in Lelo, ki tudi finančno pripomore k Brumnju solidni eksistenci, je namreč krhek, obtežen z ljubo-sumjem, očitki, zbadanjem in podtikanji.

Dramatik v njunih prerekanjih, dokazovanju moči in iskanju nadvlade izpiše zrahljane tradicionalne heteroseksualne norme dvojnega standarda, kjer so v ospredju seksualna neenakost med moškimi in ženskami, prevladujoča heteronormativnost, androcentristična kultura in patriarhat ter cela vrsta predsodkov, stereotipov, sovražnih seksizmov, zlasti pa heteroseksizmov.

Takšno tradicionalno podobo para, krhek, načet in razglašen odnos med Lelo in Brumnom, odnos, v katerem oba ob znatni asistenci alkohola doživljata celo vrsto čustev, od občudovanja, vzhičenosti do ljubosumja, brezbržnosti, obžalovanja in zavisnosti ter frustracij, in v katerem je ena od podstatí tudi nerealizirana seksualnost oz. napetost med potrebo po idealizirani, čisti ljubezni in željo po samo seksualnosti, dramatik počasi razgalja, postavlja pod vprašaj in odgovarja z demokratizacijo predvsem Leline seksualne želje ter z Brumnovim priznanjem o tem, da mu je primanjkuje. Brumnovemu pomanjkanju seksualne želje botrujejo psihološki dejavniki in odsotnost seksualne misli ali fantazij.

Vzroki za tretjo raven konflikta v dramskem dogajanju so: Lelino in Brumnovo prerekanje, ntolcevanje, izzivanje, izjavljanje svobodomiselnega, celo permissivnega odnosa do seksualnosti, njuna razposajenost, Brumnovo trganje Leline obleke, njeno počasno razgaljanje in ne nazadnje erotično izzivanje ter tudi zapeljevanje Toniča (mestoma se celo zazdi, da se Brumen in Lela s Toničem igrata igro mačke in miši, z namenom, da bi Lela zapeljala Toniča in si potešila poželenje: seksualno željo in gon), nadalje Lelin provokativni vdor v Toničev intimni prostor, ko ga zvleče v kopalnico, da ga pošteno umije:

LELA: Gate dol, Tonič!

TONIČ *izpušča čudne glasove razburjenja, skoraj cvili*: Mene ni še nobena ženska videla ... tudi žena ne ... prisežem, da ne ... Ojej! Ne, ne, gospa ...

LELA: Saj ste slišali, kaj je pravil vaš prijateljček?! To so sami predsodki! Človek se rodi nag in ponavadi umre nag, bi rekel Brumen ... O, vraga!

TONIČ *s spremenjenim glasom zelo resno*: Meni vse to ni nič všeč! Pojdite raje ven!

LELA *hihitaje pride na vrata, Brumn*: Veš, da sem se kar ustrašila ... Ta zlomek je razvit bolj kot zamorci ... Pridi pogledat, ne boš verjel ... (Zupan 2015: 63)

Zupan v glavnem in stranskem besedilu s kratkimi, fragmentiranimi stavki, še posebej pa z zvočnim slikanjem, (eksplicitno) ubesedi posilstvo. Tonič se na Leline provokacije in seksualno izzivanje odzove prvinsko, ob umanjkanju intelekta podleže dolgotrajni seksualni neizživetosti in dovoli prebujeni seksualni želji in gonu, da ga nadvlada. S posilstvom, ki ga je mogoče identificirati tudi z elementi restriktivne seksualne kulture (diskurz moškega seksualnega gona, biološki diskurz in koitalni imperativ), Lela postane žrtev. Celoten prizor dramatik opre na sekvence čustvenih stanj: zabavanje, radovednost in vzhičenost (Lela) vodijo v zadrego, šokiranost, sram, razdraženost, jezo (Tonič), čemur sledi poželenje, pohota, užitek in naslada na eni (Tonič) ter strah, odpor, gnus, groza in panika na drugi strani (Lela).

Dramatik nasilnega dejanja ne rešuje z novim nasiljem, temveč v pacifistični državi ubesedi miren razhod vseh treh dramskih oseb. Tonič odide brez krivde in sramu, pomirjen: »Sem si rekel: kakor se obrneš Tonič, imaš rit zadaj.« (Zupan 2015: 67) Brumen z zavedanjem, da ni preprečil posilstva, ostaja sam, nemočen v svoji vzvišenosti, tudi snubitev Lele ni več rešitev, z njenim odhodom je njunega razmerja konec. Edina, ki naredi korak naprej, je Lela; ko odhaja, namreč s katarzičnim prizvokom ugotavlja:

Človek si nekaj prigovarja – in naenkrat vidi možnosti, ki jih prej ne bi opazil. Vsekakor je dobro, da se je tako končalo. Zdrsnimo čez – potem pa se razidemo za vse večne čase. *Potegne obleko nase in vstane.* Prej si imel prav, ko si rekel, da človek prav malo ve o tem, kaj je pravzaprav v njem, na dnu ... Nekakšna beštija je v vsakem človeku, eden jo ukroti, drugi ne ... (Zupan 2015: 66)

V Lelinih besedah je sinteza vseh treh ravni konflikta oz. ena do osrednjih idej dramskega besedila. Gre za trk med tradicijo in detradicionalizacijo, trk med družbenim in zasebnim, kolektivnim in individualnim. V oziru seksualnosti pa še posebej izstopa trk med družbenimi pričakovanji (družinsko življenje, zakonska zveza) in osebnimi željami ter preferencami vsake osebe (kulturna pluralizacija in individualizacija seksualnosti ter liberalizacija seksualne želje). Nadalje, poudarjenemu kolektivismu (Toničevo od družine odtujeno barakarsko življenje brez možnosti za seksualne aktivnosti) in omejitvam diferencirajočih se življenjskih slogov (policijska ura) stojita nasproti dekonstrukcija tradicionalnega partnerstva in demistifikacija idealnega partnerja (Brumen in Lela). Edini, ki se teh trkov oz. sprememb v družbenih procesih na intelektualni ravni zaveda, je Brumen, Lela pa je tista, ki jih želi živeti, jih sprejme, zato je njen odhod lahko katarzičen oz. prekinitev odnosa z Brumnom mogoča.

Tem ugotovitvam pritrjuje tudi Brumnovo razmišljanje o nagoti, ko ob kratki zgodovini nudizma izpostavi:

pred tristo leti je bil cel pogrom na nudiste v Amsterdamu ... ja, ravno v Amsterdamu ... no, potem pa se ves čas pojavlja nudizem, vse do današnje seksualne revolucije ... nag človek nima žepov – tudi to je važno, a kaj daš – ko so vsi slabo raščeni ljudje zoper slečenost ... vsi debeli buržuji, puklasti birokrati, predvsem pa vsi, ki nosijo uniforme ... ali odlikovanja ... nagi smo vsi enaki ... vsakemu se vidi rit, pa naj bo general, škof ali berač ... (Zupan 2015: 62)

3 Zaključek

Vitomil Zupan v dramskem besedilu *Bele rakete lete na Amsterdam* s poglobljenimi psihološkimi študijami treh dramskih oseb tematizira družbene procese, ki v začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja pretresajo tradicionalne načine življenja, predvsem partnerske in seksualne, in jih spreminjajo.⁵ Dramatik trk med poudarjenim kolektivi-

5 Za organiziranost seksualnosti v (post)socialističnih družbah velja, da so bile za razliko od zahodnih družb redkeje predmet družbene in individualne refleksije. Bernik (2010: 21) meni, da »se zdi utemeljena trditev, da so v Sloveniji obstajale številne okoliščine in dejavniki, ki so od šestdesetih let prejšnjega stoletja omogočali spreminjanje spolnosti v smeri, ki se je v glavnem ujemala s trendi, ki so prevladovali v zahodnih družbah«. Na to kaže tudi Zupanova tematizacija

zmom, omejevanjem diferencirajočih se življenjskih slogov in med dekonstrukcijo tradicionalnega partnerstva ter demistifikacijo idealnega partnerja ob znatni asistenci čustev in čustvenih stanj razplasti na treh ravneh: 1) socialni, družbeni in intelektualni prepad med Brumnom in Toničem; 2) tradicionalno podobo para (Brumen in Lela) načenja demokratizacija seksualne želje (Lela) in njeno pomanjkanje (Brumen); 3) posilstvo kot posledica provokacije, seksualnega izzivanja (Lela) na eni in umanjkanje intelekta, potlačena seksualna čustva in seksualna neizživetost (Tonič) na drugi strani. Pri tem je tretja raven, posilstvo namreč, v oziru vrednostnega, aktivnostnega in jakostnega vidika čustev in čustvenih stanj ubesedovana najbolj večplastno, saj dramatik uspe v kratkem prizoru zgostiti raznotera čustvena stanja: zabavanje, radovednost in vzhičenost (Lela), ki vodi v zadrego, šokiranost, sram, razdraženost, jezo (Tonič), temu sledi poželenje, pohota, užitek in naslada na eni (Tonič) ter strah, odpor, gnus, groza in panika na drugi strani (Lela), vse skupaj pa je pospremljeno z brezbriznostjo (Brumen).

Zupan dramsko dogajanje razreši s pacifističnim tonom mirnega razhoda: Tonič odhaja sprijaznjen z življenjem, ki mu je namenjeno; Lelin odhod je katarzičen, saj prekine odnos z Brumnom in izbere življenje z izzivi spreminjajočih se družbenih procesov, ki so potrkali na vrata (detradicionalizacija, individualizacija, liberalizacija seksualne želje idr.); Brumen ostaja, »gleda za njo, že hoče stopiti naprej, pa se ustavi, obrne se, gre k mizi in se z obrazom vrže nanjo« (Zupan 2015: 67) – prevpraševanje mej moralnega, pozicija boemskega intelektualca in zgolj intelektualno zavedanje o družbenih procesih, ne pa odločitev zanje, so ga pustili pred vrati, bolje rečeno za vrati lastne dominantne in hegemonne moškosti in moškocentristične drže, kjer je mogoča le metafora Amsterdama.⁶

Literatura

- BAUMAN, Zygmunt, 1999: On Postmodern Uses of Sex. *Theory, Culture & Society* XV/3–4. 19–33.
- BECK, Ulrich, 2000: The Cosmopolitan Perspective – Sociology of the Second Age of Modernity. *British Journal of Sociology* LI/1. 79–105.
- BECK, Ulrich, BECK-GERSHEIM, Elisabeth, 2000: *Individualization: Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences*. London, New Delhi: Sage Publications, Thousand Oaks.
- BERNIK, Ivan, 2010: Spolnost v času individualizma in racionalnosti. *Družboslovne razprave* XXVI/65. 7–24.
- BOROVNIK, Silvija, 2005: *Slovenska dramatika v drugi polovici 20. stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica.
- KIMMEL, Michael S., PLANTE, Rebecca F. (ur.), 2004: *Sexualities: Identities, Behaviors, and Society*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- KOMPARE, Alenka, STRAŽIŠAR, Mihaela, DOGŠA, Irena, VEC, Tomaž, JAUŠOVEC, Norbert, CURK, Janina, 2004: *Psihologija – Spoznanja in dileme*. Ljubljana: DZS.

seksualnosti v obravnavani drami.

- 6 Amsterdam je že ob koncu šestdesetih let veljal za najbolj liberalno mesto na Zahodu. V tem obdobju so nizozemske oblasti, strpne do pacifistične hipijevske kulture, osrednji amsterdamski park spremenile v začasno spalnico na prostem za množice hipijev (danes je v parku kot spomin postavljenih šest kipov), hkrati pa se je, kot piše Pluskota (2017: 27–59), ravno v tem času v središču Amsterdama z liberalizacijo seksualnosti in legalizacijo prostitucije izoblikovala še danes znana Rdeča četrt.

- LUKAN, Blaž, 2019: *Turški lok*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- OCEPEK, Pavel, 2022: Seksualno osvobodjena ženska: seksualnost in seksualne kulture v dveh dramah Simone Semenič. *Amfiteater* X/1. 154–179.
- PEZDIRC BARTOL, Mateja, 2015: Oblaki in pištole v dramskem opusu Vitomila Zupana: (poskus sinteze). *Jezik in slovstvo* LX/1. 31–42.
- PEZDIRC BARTOL, Mateja, 2021: *Navzkrižja svetov: študije o slovenski dramatiki*. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani.
- PLANTE, Rebecca F., 2006: *Sexualities in Context: A Social Perspective*. Colorado, Boulder: Westview Press.
- PLUSKOTA, Marion, 2017: Selling Sex in Amsterdam. Magaly Rodríguez García, Lex Heerma van Voss, Elise van Nderveen Meerkerk (ur.): *Selling Sex in the City: A Global History of Prostitution, 1600s–2000s*. Leiden: Brill. 27–59.
https://brill.com/display/book/9789004346253/B978-90-04-34624-6_004.xml (dostop 25. 4. 2025)
- RAHNE-OTOREPEC, Irena, ZAJC, Peter, 2016: Razumevanje transspolnosti in vloga psihiatra pri obravnavi oseb s spolno disforijo. *Vicaversa* XXV/60. 4–19.
- SMRTNIK VITULIČ, Helena, 2004: *Čustva in razvoj čustev*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- ŠADL, Zdenka, 1997: Spremembe emocionalnih stilov – od industrijske moderne k visoki modernosti. *Časopis za kritiko znanosti* XXV/183. 161–175.
- ŠVAB, Alenka, 2010: Med tradicionalno in permissivno seksualno kulturo: percepcije seksualnosti in prisotnost seksualnih imperativov pri študentkah. *Družboslovne razprave* XXVI/65. 65–83.
- ZUPAN, Vitomil, 2015: Bele rakete lete na Amsterdam. *Gledališki list SNG Drama Ljubljana* XCIV/9. 51–67.